

Shri. Nanasahab Walmik Kurhade

Researcher, Post Graduate Teacher

Abstract

जिल्हा परिषदेच्या शाळांमधील प्राथमिक व शाळांमध्ये डिजिटल शाळा संकल्पना मोठ्या प्रमाणावर रुजतांना दिसत आहे. याची परिणामकारकता अजमावून पाहणे आवश्यक होते. तांत्रिक साधनांचा वापर व गुणवत्ता यात शिक्षक-विद्यार्थी-शाळा व प्रशासन , विद्यार्थी-पालक यात आदानप्रदान वाढले. विशिष्ट घटक डिजिटल रूपात जतन करून वारंवार अनुभवता येतो. संबोध-स्पष्टता यात वाढ झाली. video प्रत्यक्ष जतन करणे व पुन्हा पुनः अनुभवणे सोपे जाते. digitalization मुले शिक्षण क्षेत्र दर्जेदार व आश्वासक होऊ लागल्याचे चित्र निर्माण झाले आहे. फक्त याचा दर्जेदार व सर्वत्र वापर होणे गरजेचे आहे.

[Scholarly Research Journal's](http://www.srjis.com) is licensed Based on a work at www.srjis.com

प्रस्तावना – एकविसाव्या शतकात ज्ञानाचा विस्फोट झाला. त्याचे प्रमुख कारण म्हणजे संगणकाचा शोध आणि आंतरजालाचा वापर . स्मार्ट फोनच्या साहाय्याने आता तर जग जणू खिशात सामावले आहे. शिक्षणक्षेत्रात अनेक नवनवीन प्रवाह सामील होत आहेत. आज खेड्यापर्यंत अनेक माध्यमांच्या शाळा पोहचल्या आहेत. जिल्हा परिषदेच्या शाळांना हे एक नवीन आव्हान होते आणि आहे..

अशा परिस्थितीत ग्रामीण भागातील शाळा लोकसहभागाच्या साहाय्याने व काही प्रमाणात शासकीय मदतीने कात टाकून ' डिजिटल शाळा ' म्हणून उदयास येत आहे. प्रत्येक ग्रामीण भागातील जि.प.च्या शाळा 100 % पर्यंत 'डिजिटल शाळा' झाल्या आहे. यातून पुन्हा जिल्हा परिषद व मराठी माध्यमांच्या शाळांकडे विद्यार्थ्यांचा ओढा वाढू लागला आहे. याचे प्रमुख

कारण सुद्धा 'Digitilization' हे सुद्धा आहे.अशा परिस्थितीत जिल्हा परिषदेच्या शाळा त्यांचा विद्यार्थी वयोगट हा इयत्ता 1 ते 8 चा आहे. वयाने व ज्ञानाने हा गट लहान आहे. शिक्षणाचा प्राथमिक स्तर असल्याने डिजिटल ज्ञान मुलांना स्वतःहून मिळविणे, मिळणे दुरापास्त होते. अशा परिस्थितीत शिक्षकांनी स्वयंप्रेरणेने या नवप्रवाहात दाखल होऊन त्यांना आधुनिक ज्ञानाचे धडे गिरविण्यासाठी ' डिजिटल शाळा 'संकल्पनेची कास धरली आहे.डिजिटल संकल्पनेचा ग्रामीण भागातील शिक्षण व गुणवत्तेवर काय परिणाम झाला यासाठी अगोदर राबविलेल्या तंत्रज्ञेही प्रशिक्षणांचा काय कसा परिणाम झाला.याचा प्रत्यक्ष परिणाम पडताळून पाहण्यासाठी प्रस्तुत संशोधन हाती घेण्यात आले.

शोधनिबंधाचे शीर्षक : जिल्हा परिषदेच्या प्राथमिक शिक्षणात तंत्रज्ञानाची/Digitilizationची झालेली उपयुक्तता एक शोध.

उद्दिष्टे:

- 1 शालेय शिक्षणात तांत्रिक साहाय्य मिळविण्यासाठी विविध पर्यायांचा अभ्यास करणे.
- 2 डिजिटल साधनांचा शिक्षणात होणाऱ्या विविध उपयोगांचा शोध घेणे.
- 3जिल्हा परिषदेच्या शिक्षकांना digitalization च्या वापराचे फायदे व उपयुक्तता यांचा शोध घेणे.

विषयाची गरज व महत्व :

गरज: आजच्या काळात सर्वत्र digitalization सुरु झाले आहे.मानवी जीवनाच्या प्रत्येक वळणावर माहिती-तंत्रज्ञानाचा प्रभाव जाणवत आहे.यातून शिक्षण क्षेत्र सुटलेले नाही.उलट शिक्षणक्षेत्रात जोमाने digitalization सुरु आहे.त्याचा प्रत्यक्ष वापर सुरु आहे. जिल्हा परिषदेच्या बहुतांश शाळा ह्या ग्रामीण,आदिवासी भागात आहेत.अशा शाळांमधील शिक्षकांना व विद्यार्थ्यांना आधुनिक ज्ञानाशी जोडण्यासाठी तंत्रज्ञानाचा वापर आवश्यक आहे.यासाठी आवश्यक संसाधनांची उपलब्धता असणे गरजेचे आहे.तंत्रज्ञानाची साधने वापरण्यासाठी प्रशिक्षणाची सुद्धा आवश्यकता आहे.लोकसहभागातून उपलब्ध केलेल्या

तंत्रज्ञानाच्या साधनांचा सुनियोजित, दर्जेदार वापर शिक्षणात, अध्यापनात व्हावा. त्यांचा प्रत्यक्ष गुणवत्तेशी संबंध येऊन सर्वच शिक्षकांना digitalizationच्या प्रवाहात आणावे. या हेतूने संपूर्ण महाराष्ट्रात प्राथमिक शिक्षकांचे विविध whatsapp ग्रुप उदा. ActiveTeacher forum(ATF) , Active teacher of Maharashtra(ATM) आहेत. ह्या ग्रुपचे वार्षिक संमेलने, कार्यशाळांचे आयोजन केले जाते. त्यात digitalization संदर्भाने आदानप्रदान सुरु आहे. सद्यस्थितीत शिक्षणातील अनेक अवघड संकल्पना youtube, whatsapp group, internet, विविध शैक्षणिक अपच्या मदतीने प्राथमिक शिक्षणावर अनेक सकारात्मक परिणाम दिसून येत आहे. याचा अधिकाधिक प्रचार, प्रसार, वापर होणे गरजेचे आहे.

महत्त्व: जिल्हा परिषदेच्या प्राथमिक शिक्षकांनी विविध साधनांचा प्रभावी, परिणामकारक वापर करणे अपेक्षित आहे. तंत्रस्त्रेही शिक्षक घडविण्यासाठी तंत्रस्त्रेही कार्यशाळांचे आयोजन करणे गरजेचे आहे. तंत्रस्त्रेही युगात ग्रामीण भागापर्यंत आधुनिक साधनांचा, साधनसामुग्रीचा प्रत्यक्ष अध्यापनात वापर व्हावा. या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना अद्ययावत ज्ञान मिळावे. उपलब्ध साधनांचा शिक्षणात पुरेपूर वापर होणे गरजेचे आहे. संशोधकाने जिल्हास्तरावर तंत्रस्त्रेही कार्यशाळा प्रशिक्षण घेतल्यावर व तंत्रस्त्रेही कार्यशाळा प्रशिक्षण घेतल्यावर व तंत्रस्त्रेही शिक्षक या नात्याने तालुकास्तरावर कार्यशाळा आयोजन केले. संशोधक तंत्रज्ञान व शिक्षक यांचे जवळचे नाते निर्माण होण्यासाठी प्रयत्नवात आहे. प्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र कार्यक्रमात digitalizationचा होणारा परिणाम सर्वदूर पसरणे आवश्यक आहे.

संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा :

व्याप्ती: प्रस्तुत संशोधनात तंत्रस्त्रेही शिक्षकाची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची आहे. शैक्षणिक संकल्पना, संबोध स्पष्टता, गुणवत्ता यात digitalizationचा शिक्षणावर झालेला परिणाम अभ्यासणे गरजेचे आहे.

1 हे संशोधन संपूर्ण महाराष्ट्रातील डिजिटल शाळा संबधी आहे.

2 हे संशोधन संपूर्ण महाराष्ट्रातील तंत्रसत्रेही शिक्षकांसाठी लागू आहे.

3 प्रस्तुत संशोधन तंत्रसत्रेही शिक्षकासंबंधी 2018 या शैक्षणिक वर्षापुरते आहे.

मर्यादा: प्रस्तुत संशोधनात पुढील घटकांच्या बाबतीत अनेक मर्यादा घालण्यात आलेल्या होत्या.

1 प्रस्तुत संशोधन नाशिक जिह्यातील येवला तालुक्यातील डिजिटल ई –लर्निंग शाळांपुरते मर्यादित आहे.

2 प्रस्तुत संशोधन येवला तालुक्यातील तंत्रसत्रेही शिक्षकांपुरते मर्यादित आहे.

संबधित साहित्य व संशोधनाचा आढावा : प्रगत शैक्षणिक महाराष्ट्र कार्यक्रम आणि डिजिटल शाळा या मुख्य विषयाशी संबधित संशोधन विषय आहे. डिजिटल, ई-लर्निंग शाळा ,इंटरनेट,whatsaap,youtube,QR code यांचा वापर करणाऱ्या शाळा व शिक्षक या प्रकाशझोतात आल्याचे दिसून येते. ग्रामीण भागातील जिल्हा परिषदेच्या शाळेतील शिक्षक माहिती-तंत्रज्ञानाचा वापर करून गुणवत्तेत पुढे येतांना दिसून येत आहे. याचा आपल्या तालुक्यातील ग्रामीण भागातील शाळांना अधिकाधिक फायदा व्हावा . ज्या ज्या शाळा तंत्रज्ञानाचा खुबीने वापर करत आहे. digitalizationमुळेशालेय कामकाज,शालेयअभिलेखे,माहितीची देवाण-घेवाण विविध फॉर्म,दाखले यात सुटसुटीतपणा आला आहे. डिजिटल, ई-लर्निंग शाळांची यशस्विता ऐकल्याने संशोधक व तालुक्यातील सर्व प्राथमिक शिक्षक ह्या सर्वाना ह्या प्रवाहात सामील होणे महत्वाचे वाटले.

संशोधन कार्यपद्धती – प्रस्तुत संशोधनासाठी सर्वेक्षण पद्धतीचा वापर करण्यात आला.

सामग्री एकत्रीकरण साधने- प्रश्नावली, मुलाखती द्वारे शिक्षकांकडून कृती व परिणामकारकता जाणून घेण्यासाठी प्रश्न विचारले गेले.

न्यादर्श: प्रस्तुत संशोधनासाठी सहेतुक नमुना निवडला. येवला तालुक्यात शिक्षकांसाठी तंत्रसत्रेही कार्यशाळा ,प्रशिक्षण वर्गांचे आयोजन करण्यात आले होते. आज रोजी

100%डिजिटल पर्यंत शाळा डिजिटल झाल्या आहे. बरेचसे शिक्षक प्राथमिक स्तरावर

जिल्हा परिषदेच्या शाळेत youtube ,इंटरनेट,whatsaap group ,QR code, diksha aap, mitra aap, SARAL प्रणालीचा वापर , राज्यस्तरा हून प्राथमिक शिक्षकांच्या बदलीप्रक्रिया,या सर्वच स्तरावर digitalizationचा परिणाम दिसून आला आहे. उद्दिष्टनिहाय सामग्रीचे विश्लेषण व निष्कर्ष पुढे मांडले आहे.प्रत्यक्ष भेटी दिल्या ,शिक्षक,विद्यार्थी यांच्या मुलाखती,प्रतिक्रिया घेऊन त्या नोंदविल्या.काही निरीक्षणे नोंदविले.

निरीक्षणे:

1 प्रत्येक शाळेत तांत्रिक साहाय्य घेणारे शिक्षक आढळून आले आहेत.

2 डिजिटल तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यास शिक्षक उत्सुक दिसून आले.

3 तंत्रज्ञेही शिक्षक प्रशिक्षणांचा लाभ झाल्याचे आढळून आले आहे.

4 youtube,whatsaap,इंटरनेट,QR code, smart T.V.,smart phone यांचा अध्यापनात प्रभावी वापर करत असल्याचे आढळून आले.

5 शिक्षकांना येणाऱ्या समस्या ,त्यावरील उपाय योजना यांचे सहज आदान प्रदान होत असल्याचे आढळून आहे.

6 शासन स्तराहून Mitra aap,Diksha aap ची निर्मिती व शाळास्तरावर वापर सुरु असल्याचे आढळून आले आहे.

7 शिक्षक एकमेकांना मदत करत असल्याचे आढळून आले आहे.

8 शालेय रेकॉर्ड, माहिती देवाणघेवाण,शालेय निकाल,प्रगतीपत्रके ,शालेय पत्रव्यवहार डिजिटल रूपात होतांना आढळून येत आहे.

9 शासनाच्या मदतीची अपेक्षा न धरता शिक्षकांनी स्वतः पुढाकार घेऊन लोकसहभागातून शाळा डिजिटल केल्या आहेत.

10 पालकांचे whatsaap group तयार झाल्याने पालक- शिक्षक-विद्यार्थी संवाद ,जवळीक वाढली आहे.

11 कोणत्याही क्षणी संवाद,समस्या सोडवणूक गती वाढली.

12 शिक्षकांचे राज्यस्तर whatsapp group असल्याने माहितीची उत्तम आदानप्रदान होते.

13 स्वतःच्या कलाकृती, गीते, गायन , समस्या स्पष्टीकरण, शैक्षणिक प्रात्यक्षिके, यशोगाथा youtube वर upload करता येऊ लागले. जतन करणे शक्य झाले.

14 पर्यावरण संतुलन, निसर्ग रक्षणाची संकल्पना मूळ धरू लागली. पेपर लेस काम होऊ लागल्याने पर्यावरणाची हानी कमी होण्यास मदत होऊ लागली आहे.

निष्कर्ष:

Youtube, QR code, whatsapp group, smart TV, smart phone , ई-लर्निंग साहित्य, power-point presentation, Mitraaap, Dikshaaap, संगणक या सर्वांचा अध्ययन-अध्यापन, माहिती देवाणघेवाण, संबोध स्पष्टता, स्वयं-अध्ययन या तdigitalization संकल्पना प्रभावीपणे काम करत असल्याचे दिसते.

संदर्भ ग्रंथ :

1 बर्वे, मी. धारणकर. मा. (2010) माहिती संप्रेषण तंत्रविज्ञान पुणे, नित्यनूतन प्रकाशन.

2 कोल्हटकर, अ. (2012) माहिती तंत्रज्ञानाच्या आणि त्याचे शिक्षणावरील परिणाम, संपा बाम, रा. आपणच पुणे आपणच.

3 महाले, सं. व पाटील, सं. (2010) माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात, शिक्षणाबाबतच्या संकल्पना , सं. पा. चव्हाण, की. शिक्षण तरंग, नाशिक. इनसाईटपब्लिकेशन.

4 दैनिकवर्तमानपत्र, सकाळ, लोकसत्ता